

10. Jfr. redegørelsen for antik tidslogik i Peter Øhrstrøm: »Tid og logik – historisk set«, in Jørgen Holmgaard (red.): *Æstetik og logik*, Kbh. 1999.
11. Grunden til, at jeg ikke i min bog inddrog Danto, er ikke ukendskab til bogen, sådan som Kjørup nedladende antyder. Jeg kendte Dantos bog og dens pointer fra den grundige diskussion, Ricœur foretager af den i *Temps et récit*. Jeg vurderede herudfra, at Danto ikke var interessant i forhold til narrativ kausalitet. Min senere detailundersøgelse af bogen har fuldt bekræftet denne vurdering.

Ove Christensen

Kære tilhørere, ærede præses, det er med bankende hjerte, rystende hænder og bævende stemme jeg kaster mig ud i en ganske vist venlig ment opposition til den fremlagte afhandling *Teoriens topik*. At det forholder sig således skyldes ikke mindst selve doktorinstitutionen, men det skyldes også respekten for præses, der på alle måder i sin afhandling har udvist analytisk skarphed og et imponerende overblik over et ganske betragteligt teoretisk, filosofisk og videnskabeligt stof.

Teoriens topik forekommer at være et meget ambitiøst værk. Det vil »kortlægge et mønster af teorier og problematikker, som man historisk har arbejdet med i litteratur og videnskab [...] i et komplekst net af ligheder og forskelle«, som det hedder indledningsvist. Samtidig ønsker værket at forstå den historiske tærskelsituation, der er vor tids, og endelig konstruktivt at »foreslå en mulig vej ind i en videnskabelig fremtid af en anden art«. Samtidig er det et meget lidt ambitiøst værk, der renoncerer på sikkerhed i de i værkets fremstilling fældede domme. Den absolutte sikkerhed er tværtimod en myte, der forbilledligt afmonteres i værkets forløb, uden at give afkald på muligheden af at dømme om dette og hint, gennem forskelsorienterede komparative studier. Dermed er værket også svagt tænkt.

Ikke svagt som en mangel på tankemæssig styrke, men svagt på den måde det forstås af eksempelvis den italienske tænker Gianni Vattimo, når denne taler om den svage tænkning som en postmetafysisk retning. Det kan derfor forekomme underligt, at der ikke noget sted henvises til den svage tæknings tradition. Der argumenteres, så vidt jeg kan læse, for en svag rationalitet bundet til skriften som medium. Den narrative kausalitet får derved en central placering blandt forskellige kausaliseringstyper. Rationaliteten bunder i sprogets – eller snarere: skriftsprogets struktur, og forskellige muligheder for kombinationer af tegn forbinder mindre enheder til større helheder, som derved bliver til mere end blot summen af enhederne. I større sammenhænge bliver det retorikken og argumentationen, der kan være om ikke garant så dog muligheds-skabende for bibeholdelsen af en ikke af hverken kohærens, enhed eller korrespondens vel afsikret rationalitet. Denne overordnede manøvre bliver til en

afvisning af såvel en erkendelsesoptimistisk som erkendelsesskepticistisk udgave af en postmetafysisk tænkning. En tænkning mellem objektivisme og relativisme eller skepticisme, men i og for sig på relativismens grundlag. At gennemføre denne operation forekommer mig at være afhandlingens styrke, og det har været en ren fornøjelse at følge tankegangen gennem afhandlingens forskellige led.

Efter læsningen er imidlertid indtrådt et par spagfærdige men'er. Ikke i forhold til indholdet af værket, og ikke til gennemførelsen af de overordnede problemstillinger. Altså overhovedet ikke i forhold til, hvad der siges, men snarere i måden det siges på. Jeg spørger til selve topismens iværksættelse. Det forekommer mig nemlig, at den overordnede figur for den topiske teorikomparation afhænger af en delvis centralperspektivistisk anskuelsesmåde, som derved i sin egen iscenesættelse negerer eller i det mindste delvist underminerer den svækkelse af erkendelsen, der opteres for.

Udtrykker kompositionen og forståelsen af ny-komparationen ikke en art mervidende fortællerinstans, der overskuer sit materiale og derefter placerer det i forskellige grupper, der kan sammenlignes, men som ikke i sig selv kan gøres til genstand for sammenligningen – da den i en forstand står over det sammenlignelige? Jeg er naturligvis klar over, at *Teoriens topik* tager et kraftigt livtag med selve denne erkendelsesfigur, som vi finder litterært udtrykt med den mere eller mindre alvidende fortæller, men det forekommer mig også, at der ikke redegøres klart for, hvordan figuren kan undgås. Eller om den overhovedet skal undgås.

Jeg vil prøve at gøre figuren mere konkret ved at gå ned i teksten.

Der tales en del om, at vi befinder os i en tærskelsituation. Denne forestilling er siden Hegel blevet et fast topoi i samtidsrefleksioner. En lang række af tænkere efter Hegel har befundet sig i en afgørende tærskelsituation. Og de seneste tre tiår har også været rige på forestillinger om tærskelsituationer. Men hvordan kan man vide, at man befinder sig i en tærskelsituation? En tærskel eller en grænse eksisterer kun for den, der kan se begge sider af grænsen, og altså ikke selv befinder sig i tærskelsituationen. Tærskelsituationen er, når den ikke overskues, permanent; et vilkår. Der ligger en overhistorisk indsigt gennem henvisningen til tærsklen som metafor. Dette bestyrkes, da forestillingen om en tærskelsituation er bundet til at være et endemål for al det, der går forud for den opståede tærskel. Dermed bliver den også betydningssættende for det tidligere i forhold til præcis forståelsen af tærsklens karakter. Tærsklens logik giver fremstillingen en karakter af en større fortælling i og med udspring, midte og afslutning i én bevægelse knyttes sammen af en overordnet instans: fortælleren. Og selvom denne figur ikke *tænkes* historiefilosofisk med henvisning

til en nødvendighed, sætter den historiefilosofiske forståelse sig måske ind som en *konsekvens* af kompositionen og fortællerinstansen; komparatoren.

En sådan overordnet fortællerinstans er på sin vis ikke forpligtet overfor sit materiale, da materialet først får tillagt sin betydning – placering – i forhold til den overordnede konstruktion. Det er naturligvis et vilkår for enhver behandling af et materiale, at det må 'tilrettelægges' på en bestemt måde; det er det man kan kalde en forståelse. Men i den konstruktion, der er foretaget i *Teoriens topik*, virker det til tider som om, at hensigten med materialet har tilsagt dets forståelse; dets placering. Materialet er skåret til efter den større sammenhæng i konstruktionen. Et lille eksempel kunne her være omtalen af den i Århus placerede og i afhandlingen noget udskældte kapitallogik. Langt hen ad vejen er jeg enig i kritikken, men forståelsen af kapitallogikken ser ud til ikke at tage højde for, hvad der – i det mindste inden for teorien selv – netop var dens særegenhed, nemlig omfangslogikken. I afhandlingen bliver kapitallogik stort set forstået som den tyske økonomisme, som udviklede, hvad præcis Hans-Jørgen Schanz kritiserer, en væsenslogik. Det er denne væsenslogik, som står til kritik og ikke, som det hævdes, Schanz' udgave af kapitallogik. Den århusianske kapitallogik forstod omfangslogikken som en dobbelt indskrænkning af logiciteten, nemlig historisk til kun at gælde den udviklede kapitalisme, strukturelt til kun at gælde inden for de såkaldt ikke til fænomenologi reducerbare områder. Dette åbner præcis for anderledes forståelser af det fænomenologiske, som ikke lader – eller lod – sig beskrive kapitallogisk. Pointen med denne lille ekskurs er kun, at der i *Teoriens topik* kan være en tendens til at miste blikket for teoriernes specificitet, da de kun forstås som repræsentanter for den topik, der indgår i afhandlingens større fortælling, hvorfor det særegne ikke interesserer.

Igen er mit spørgsmål rettet til, hvordan fortællerinstansen, komparatoren, etableres i denne sammenhæng. Ligger der ikke en fare for i komparationen at gøre det forskellige lige, som det også blandt andet side 292 fremstilles som problemet i den tidligere komparatisme?

Samme figur med andre aktører finder vi i tendensen til at reducere eksempelvis en Paul de Man til et psykisk set up ud fra hans tidligere livshistorie. Meget interessant gøres en af de Mans læsninger fuldstændig forståelig gennem henvisning til fortrængning af egen livshistorie. Men skyldes denne reduktion ikke kun, at de Man skal passes ind i den større fortælling? Og selvom afhandlingen skulle have ret i sin påstand om de Man, kan det vel ikke samtidig forklare de Mans tiltrækning og det forhold, at han tilsyneladende indgår i en større bevægelse, hvor hans ideer og forestillinger deles af mange andre. Og endelig: hvis det er rigtigt, som det hævdes på side 334, at det bliver »mere og mere almindeligt at vælge videnskabelige strategier, der [matcher] forsker-

ens psykiske set up« betyder det så, at *Teoriens topik* er reducerbar til præses' psykiske set up. Eller er det snarere logikken i konstruktionen, at afhandlingen står uden for denne reduktion?

Afhandlingen er modernistisk i sin ydre komposition. Den afviser en kronologisk linearitet. Men der ligger gennem den styrende instans en suverænitæt i forhold til materialet, der så at sige gennem sætter en historik, blandt andet styret af skriftmediets immanente og iboende erkendelsespotentiale. Derved er afhandlingen måske i virkeligheden klassisk moderne. Den styrende instans kan ganske vist legende forholde sig til stoffet, men alligevel gennem sættes en historik, der som styrende figur har skriftens kommen til sig selv; altså en hegeliansk historiefigur. Deraf vel også talen om, at vi befinder os i en tærskelsituation; og deraf vel også den privilegerede tilgang fortælleren, komparatoren, har til de historiske manifestationer.

Mit spørgsmål kan samles op i: Hvad konstituerer ny-komparatismen? Hvor henter komparationen sit grundlag fra? Står den blot som en løserevet og fritsvævende kompetence hos nogle bestemte til at sammenligne på kryds og tværs? Og er afhandlingens konstruktion et udtryk for, at den placerer sig over det behandlede materiale?

Det hedder i det afsluttende konkluderende afsnit, at man i en komparativ udarbejdet teoritopik kan »indhente viden om, hvilke teorier der historisk er udkastet, hvordan de forholder sig til hinanden i mønstre af forskelle og ligheder, og hvordan de typisk formaterer deres emner« (s. 367). Ikke underligt hævdes det, at en sådan tilgang ikke kan overvurderes. Men for at komparere – og syntetisere – som det gøres i afhandlingen, kræves vel overblik. Ikke kun i betydningen 'indsigt', men i betydningen et blik fra oven. Er det blot et vilkår, vi skal leve med, når bare resultatet bliver brugbart, som det er tilfældet med *Teoriens topik*, eller er der andre af retorikker og konstruktioner, som vil kunne opnå samme resultater uden rekurs til den svage centralperspektiviske fortæller? Eksisterer der ikke en modsætning mellem afhandlingens hævde af åbenhed og blik for forskellighederne og så denne overordnede konstruktion?

Teoriens topik konfronterer naturligvis selv disse problemstillinger, og kommenterer side 365 måske mine indvendinger på følgende måde: »Den narrative kausalitet henter hele sin kraft fra det sted i tiden, den konstrueres. Fremad hersker en omfattende indetermination.« Og videre hævdes det på følgende side, at en »moderne komparatismes bevægelsesmodus må være forskelsorienteringen.« Men den retoriske etablering og overordnede strukturering giver et indtryk i modsat retning, og det gælder vel stadig for en moderne komparatisme, som det side 292 hævdes gælde for den ældre, at det grundlæggende »ingenlunde [er] givet, hvad det er, man komparerer.«

Indvendingen her er modsat Kjørups. I sit indlæg hævdede Kjørup at kompositionen i afhandlingen på mange måder fulgte den forskningsvej forfatteren havde gennemløbet. Kompositionen blev derved 'tilfældig' og slentrende; flanerende. Det er også rigtigt, at det kan forekomme således, og det er videre muligt, at det rent faktisk forholder sig sådan. Men – og det er det afgørende – formen sætter *ex post* en anderledes konsekvens, hvor tilfældigheden forsvinder og en overordnet komposition lader sig ane. Om det er sket bag ryggen på præses eller det snarere hele vejen igennem har været styrende er ligegyldig. Som afhandlingen ligger fungerer stemmen i afhandlingen som et talerør for en skriftsprogets historiske gennemvandring fra at være en historisk tilfældig hændelse til at blive bærer af en art erkendelseslogik med selvgenkendelsens toppunkt i vor tid. Om ikke Napoleon til hest så dog tegn i galopperende proces.

Disse indvendinger og spørgsmål retter sig som allerede nævnt ikke mod afhandlingens indhold. Jeg kan ikke undlade at beundre *Teoriens topik* for sin klarhed i de forskellige fremstillinger. *Teoriens topik* er udfordrende gennem sin gennemførte og visse steder idiosynkratiske evne til at forholde sig til sit stof – og tænke det videre. Dermed sættes noget på spil. Og som Hegel siger i 'Einleitung' til *Phänomenologie des Geistes* så er det præcis sådan, at frygten for at begå fejl hurtigt viser sig at være fejlen selv. Denne frygt er her veget for, hvad jeg opfatter som en intellektuel kraftpræstation. Resultatet vil garanteret blive stående længe – måske hinsides tærskelsituationen.

Svar til Ove Christensen

Tak for de smukke ord. Det er jo store spørgsmål, du tager op. Jeg tror desværre ikke, at der her bliver tid til at gå meget detaljeret ind i dem. Men lad mig prøve kort at kommentere nogle af de punkter, du berører.

Det med den svage rationalitet vil jeg ikke forfølge videre end at sige, at det er en pointe i mit synspunkt ikke at negere den strenge rationalitet, men at relativisere dens gyldighedsområde. Det var også det, der lå i nogle af de formuleringer, jeg har valgt. Det drejer sig her om Aristoteles' problematik. Aristoteles' intention var at udvide det apodiktiske erkendelsesområde så meget som det nu kunne lade sig gøre. Gevinsten ved Aristoteles var, at han trods denne intention kunne se, hvor den apodiktiske erkendelses grænser lå. Senere i videnskabstænkningens historie har det været et problem på lignende vis at se disse grænser. Her ligger universaliseringsproblematikken, d.v.s. den universaliseringsmulighed der opstår, det øjeblik erkendelsesredskaberne bliver formaliseret til et abstrakt specialprog som matematikkens. Den universa-